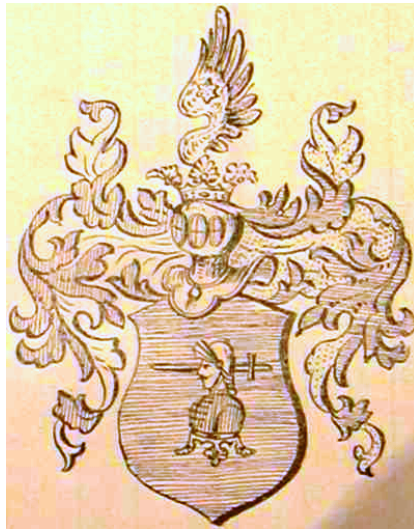

Oláh Gál Róbert

Bolyai János feljegyzése Dózsa Györgyről

E sorok írója matematikus, matematikatörténettel és matematikusok életrajzával is foglalkozik, és azért jutott el a Dózsa család genealógiájának tanulmányozásához, mert a családtörténet szerint Vályi Gábor statisztikus és Vályi Gyula matematikus is a Dózsa család leszármazottjai. A makfalvi és uzapaniti Dózsa család életfáját levezető genealógusok megállapodtak abban, hogy Dósa Elek, a híres jogtudós és politikus ebből a családból származik. Dósa Eleknek volt egy Ráchel nevű húga, aki Vályi Károlyhoz ment feleségül. Vályi Károly két fia, Gábor és Gyula a Ferenc József Tudományegyetem két nagy hírű professzora volt.

22. ábra: A nemes makfalvi és uzapaniti Dózsa-család címere

Sándor Imre: Makfalvi és uzapaniti Dózsa család c. dolgozatából idézzük:

„A család szakadatlan nemzedékrendét a XV. században élt Andrástól ismerjük, kinek fiai a háromszéki Dálnokon lakó Tamás és Ádám, kikről Kővári László és Nagy Iván azt állítják, hogy Magyarországon laktak, ez azonban tévedés. A Dózsa család Magyarországra költözése szoros összefüggésben áll Békés Gáspár fölkelésével, kinek ügyéért az itt említett Dózsa Ádám fia, Mihály is kardot rántott s a szentpáli csata után birtokait veszítve, földönfutóként hagyta oda ősi kúriáját s abba Balog Ferenczet ültetik a Báthoriak.

Magyarországra költözik, a Báthoriak pártjára áll s Báthori István oldalán vérzik el.

1579. nov. 2-án Báthori István lengyel király ezeket írja Báthori Kristóf erdélyi fejedelemnek: Dózsa Mihály, ki Békés Gáspár lázadása alkalmával jószágait elvesztette, előbbi vétkét hűségesszolgálattal és hálával eltörölte. Azért az ő özvegyének és gyermekeinek a

jószágait vissza kell adni s Balog Ferencz másképpen elégitendő ki. Főleg az udvarházat adják vissza hamar, hogy ne kelljen lakhely nélkül bujdosniok. (Tört. Tár. 1895.255,256.)

Mihály fiai közül András tér vissza az ősi birtok visszafoglalására.”¹

Tehát ezt írja Sándor Imre a Turul nevű genealógiai füzetek 1903. áprilisi számában. De dr. Neumann Tibor akadémiai kutató felhívta a figyelmemet, hogy a Dózsa származására vonatkozó kérdést legjobban Barta Gábor–Fekete Nagy Antal: Parasztháború 1514-ben című könyv adta meg. Ezért az idevágó részt legjobb szó szerint onnan idézni:

„A keresztshad vezérét összes egykorú oklevelein és leveleink, a krónikák, a költői és történetírói alkotások többsége, az 1514. évi magtorló törvények és Werbőczy Tripartituma kizárólag Székely György néven ismerik. Sőt, ezt a nevet használja ő maga is egyetlen ránk maradt írásában. Istvánffy Miklós később keletkezett történeti munkája további adatot tartalmaz; a gyakorisága miatt nem sokat mondó Székely családnéven túl egy helyen megemlíti, hogy a vezér családi neve Dózsa és a székelyföldi Dálnok mezővárosból való. Ennek az adatnak az alapján a XIX. századtól nemcsak elterjedt a Székely helyett a Dózsa név használata, hanem lassan kirázólagossá is vált.

A dunántúli Istvánffyval szemben azonban, erdélyi dolgokról lévén szó, indokolt némi bizonytalanság. El kell ugyan ismernünk, hogy nevek esetében Istvánffy ritkán téved, de gyanúkat fokozza, hogy még Márki Sándor sem tudott óriási anyaggyűjtés alapján összeállított Dózsa-monográfiája (1883, ill. 1913) számára perdöntő bizonyítékot találni: a legrégebbi dokumentum, amelyet föl tudott mutatni, egy 1571-ig terjedő brassói évkönyv, melynek adatai szerint 1514-ben a parasztság »duce Georgio Doscha Siculo«, azaz Székely Dózsa György vezetésével kelt föl.

A hiányos bizonyosság megszerzéséhez két, Márki által nem ismert, illetve figyelembe nem vett forrás segíthet hozzá. Mindszenti Gábor, Szapolyai János titkárának naplója (keletkezett 1540 körül) szerint maga Szapolyai »paraszt Dózsa uram« néven emlékezett hajdani ellenfeléről.

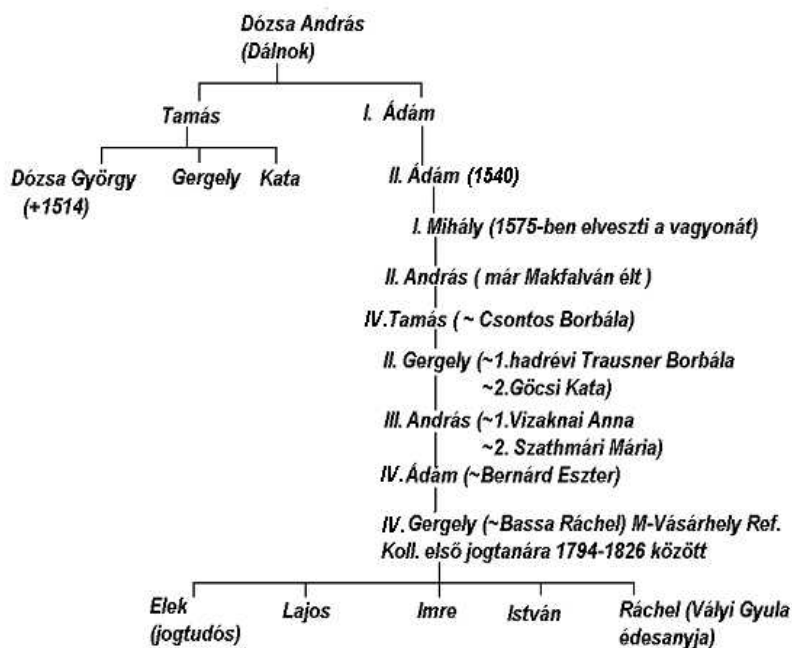
Körülbelül ezzel egyidősek Pelei Tamás gyulafehérvári kanonok széljegyzetei Erasmus Adagia című munkájához. A XVI. század első felében élt, a parasztháborút már végignéző, nyughatatlan, összeférhetetlen, becsvágyó klerikus a tulajdonában levő könyvet saját püspökét és más kortársakat gyalázó széljegyzetekkel látta el, és ezek során háromszor is Dózsa György néven nevezte a Temesvár alatt kivégzett keresztesvezért.

...

---

¹ Sándor Imre: Makfalvi és uzapaniti Dózsa család, Genealógiai Füzetek, 1903. április.

Székely Dózsa György eredetével és családjával sokáig nem törődött a történeti irodalom. Az egyes szerzők meglegedtek székely származásával és a Székely meg a Dózsa névvel, míg azután Kóváry László 1854-ben megjelent munkájában a vezért – minden bővebb bizonyítást mellőzve – felvette a marosszéki makfalvi Dózsa család tagjai közé. A besorolás minden valószínűség szerint a Szilágyi Sándor által utóbb, 1876-ban, a nagyszombati szász universitas levéltárából közölt iraton alapult, mely egy bizonyos, Marosszékből, Makfalváról való Székely Dózsa Györgyöt említ. Az 1507-ben kelt oklevél szerint Szeben városa panaszt tett Barlabássy Lénárt erdélyi alvajda előtt, mert az egyik medgyesi vásárra menet polgárai közül többet kifosztottak és megöltek. A tett elkövetésével az alvajda a marosszéki Makfalváról való Dózsa Györgyöt gyanúsította, s azt tanácsolta a városnak, írjon át Lázár Andráshoz, a nagy tekintélyű primorhoz, az előző évi agyagfalvi székely nemzeti gyűlés elnökéhez, és a székelység többi előkelőjéhez, hogy ne tőrjék meg maguk között Erdélyországnak e »nyilvános rablóját«, hanem bűne súlyossága szerint büntessék meg. Márki Sándor monográfiájában a felvetésből bizonyosságot csinálva, az itt szereplő makfalvi Dózsa Györgyöt már azonosította a keresztes vezérrel. Sőt, hogy Istvánffyval szemben – aki a háromszéki Dálnokról származtatja hősünket – a szülőhelynél mutatkozó ellentmondást kiküszöbölje, azt az állítást is megkockáztatja a makfalvi Dózsa családról, hogy az a XV. század végén átköltözött a marosszéki Makfalváról Dálnokra, majd idővel onnan ismét visszatért Makfalvára. E hipotézist azonban csak a makfalvi Dózsák körében élő szájhagyományokkal tudta alátámasztani.”²

23. ábra: A leegyszerűsített Dózsa-családfa

² Barta Gábor–Fekete-Nagy Antal: Parasztháború 1514-ben, Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1973.

Barta Gábor és Fekete Nagy Antal véleménye szerint így kerülhettek a Dózsák Makfalvára: „A székelyörökség birtokteste – változékonysága ellenére – ugyanakkor sokkal kötöttebb, mint az egyéni nemesi birtok. A székelybirtokra érvényesült a közösség vérségi és elővételi joga, és az megszakadás esetén sem hárult vissza a királyra. Fiú utódok nemlétekor leány is örökölhette a székelybirtokot – ez a »fiúleányság« intézménye – azzal a feltétellel, hogy a férfi köteles volt vállalni az örökséggel járó katonai terheket. A mi szempontunkból ez azt jelenti: nem elképzelhetetlen, hogy a makfalvi Dózsák egyike elvesztett egy Dálnokra való »fiúleányt«, s mivel az azzal járó székely örökség nagyobb lehetett, mint saját birtoka, átköltözött a felesége birtokára.”³

Visszapillantva a makfalvi és uzapaniti Dósa-genealógiára, Dósa Mihály után a családfa már levezethető. A Dósa család ezen ága híres jogászdinasztia. Mi csak Dósa Elek családjáról tudunk pontos információkkal szolgálni. Elek édesapja, Gergely az első, aki az akkori Marosszék jogász-tekintélye és a Református Kollégium tanára is. Tanszékére, halála után az Erdélyi Református Tanács a fiát nevezi ki 1839-ben. Dósa Elek fontos jogi szakértője az 1848-as forradalomnak is. Kedves anekdota, hogy 24 óra alatt egy kis birtokát Makfalván Wesselényinek ajándékozta, mert a képviselőnek birtokosnak kellett lennie a körzetében. Fő műve, az Erdélyhon jogtudománya 1861-ben jelent meg három kötetben. 1862-ben Marosvásárhely országgyűlési képviselője, és az országgyűlés alelnöke. Miklós fia is ismert jogász, a Királyi Tábla bírója.

A következőkben Bolyai János Dózsa Györgyről írt feljegyzését fogom ismertetni.

Az 1945 előtti magyar történelemtudomány nem tekintette Dózsa Györgyöt annyira pozitív és haladó történelmi személyiségnek, mint az 1945 utáni történetírás. Világos, hogy Dózsa György alakja a „szocialista történelemírásban” a 1945 előtti elnyomott parasztságot személyesítette meg, kicsit groteszk módon, hiszen a termelőszövetkezetekkel szétverték a paraszti életforma lényegét. Ma újra igyekeznek átértékelni Dózsa György történelmi szerepét, lásd Bánó Attila könyvét.⁴

---

³ Barta Gábor–Fekete-Nagy Antal: Parasztháború 1514-ben, Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1973.

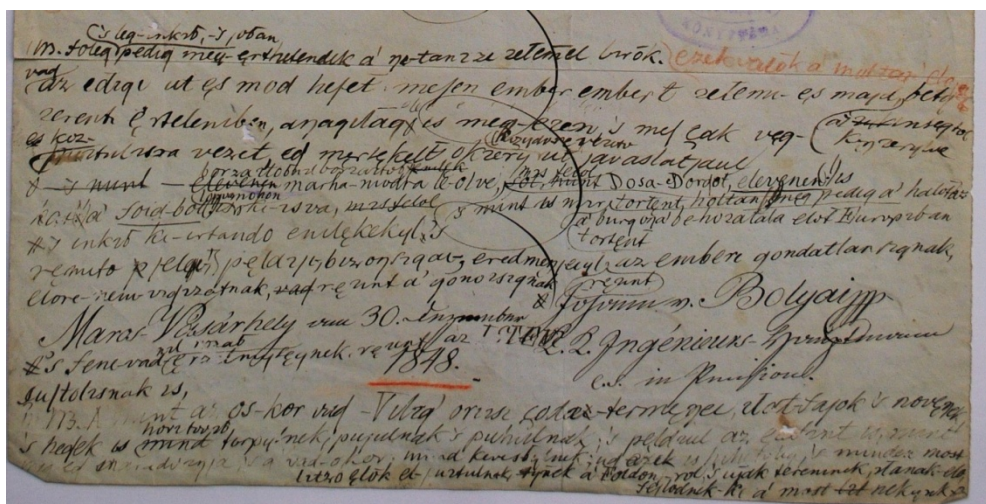
⁴Bánó Attila: 55 meghökkentő eset a magyar történelemből (Athenaeum, 2011; 2. kiadás: 2012; 3. kiadás: 2013; 4. kiadás: 2014)

24. ábra: A budapesti Dózsa-téri emlékmű

Mindenesetre engem nagyon meglepett, hogy egy tömött kéziraton Bolyai János említést tesz Dózsa Györgyről, és együttérzéssel vélekedik a kivégzett hadvezérről. A borzasztó, embertelen kivégzés módját pedig a hatalommal való visszaélés tipikus példájának tekinti.

„Borzasztóbbnál borzasztóbb marha-módra leölve Dósa Györgyöt elevenen, is mint már történt, (a burgonya behozatala előtt Európába történt) más felől rémitő jelei, példái, bizonyosságai, eredményei az emberi gondatlanságnak, nem-vizsgálásnak, részint a gonoszságnak. S fenevadnál rosszabb érzelműségnek, részint az ISTEN súlytolásnak is.”⁵

25. ábra: A BJ116 jelzetű eredeti Bolyai János kéziratának fotója.

A BJ116 és BJ116/1 jelzetű kéziraton három különböző információ van.

⁵ TBK BJ 116/1

1. Egy eredeti gót betűs német kérvény: A helyi Császári-királyi General Commandohoz: Maros Vásárhely, 1848. december 30. Bolyai János, császári királyi nyugdíjas mérnökkapitány.

2. Bolyai János töredékes matematikai gondolatai a Sturm-tételről. A Sturm-tétel a valós együtthatós algebrai egyenletek gyökeinek szétválasztására szolgál! Ma is fontos, és jól algoritmizálható matematikai módszer. A kéziratban használt „permutációs” technika nincs teljesen feldolgozva (megértve) még a matematikusok által sem.

3. Bolyai János gondolatai az emberi gonoszságról, és hatalommal való visszaélésről. Dózsa György kegyetlen kivégzését csak példaként idézi!

Figyeljük meg, hogy Bolyai János Dósának írja Dózsát! Tudta, hogy Dósa Elek a nagy Dósának leszármazottja. Mind a két Bolyai közeli ismerőse volt Dósa Elek.

A Bolyai-kéziratokat nagy figyelemmel és kellő empátiával lehet és szabad értelmezni! A BJ116 és BJ116/1 jelzetű kéziratok megfejtése a Bolyai-kutatás tipikus gondja. Egy kéziratdarabkán három különböző és igen fontos információ szerepel. Mind a három információ nagyon fontos az utókor számára. Néhány szóban összefoglalnám a kéziratban kiolvasható információkat. A német nyelvű kérvényből megtudhatjuk, hogy bizony az 1848-as forradalmi állapotokért Bolyai János nem kaphatta meg Nagyszebenből, az erdélyi katonai főparancsnokságtól a nyugdíját. Ez őt bizony igen nehéz helyzetbe hozta. Gondoljuk csak el, ha tőlünk is megvonnák a havi fizetésünket, nyugdíjunkat, milyen nehéz helyzetbe kerülnénk. Ebből a szempontból sem szimpatizált Bolyai János a forradalmi állapotokkal. De Bolyai János úgy vélte, hogy a magyar kormány olyan személyeket állított a csapatok élére, akiknek semmilyen komoly felkészültsége, vagy tapasztalata sem volt a hadvezetést illetően. Ebből kiindulva előrevetítette az elkerülhetetlen bukást. Úgy gondolom, hogy ekkor fogant meg benne a Dózsa Györggyel való szimpátia. Talán úgy látta, hogy Dózsa György hadvezetése is eleve kudarcra volt ítélve. Nem véletlen, hogy egy 1848-as kérvényre írta rá gondolatait Dózsa György embertelen kivégzéséről. Előre megérezhette az aradi 13 vértanúságát is? Nem is olyan erőltetett az analógia Dózsa György és az aradi 13 között! Minden Bolyai János-i gondolat megfontolandó és sokatmondó. A naphosszat gondolkodó, vívódó, töprengő ember lelki megnyilvánulása, egy megvillanó gyöngy a sanyarú, sötét hétköznapjaiban.

Közleményünk hitelességéért megadjuk Bolyai János eredeti kérvényének magyar megfelelőjét:

„A helyi Császári-királyi General Commandohoz

Miután fegyelmezetten aláírtam folyó év utolsó három hónapra szóló, kegyes jóakarathból való nyugdíjammak, de ellenében nyugtát nem kaptam és a helyi vár és városparancsnok úr, von August ezredes csak ma, december 30-án, ennek a kérdésnek tárgyában, egy a General

Commandotól leküldött tájékoztatással értésemre adta: sietek, mint a legeslegmagasabb felséghez, legkegyelmesebb császár és királyunkhoz rendületlenül hűséges nyugalmazott államtisztviselő.

Miután meggyengült egészségi állapotom és többnyire otthon tartózkodom, lévén alkalmatlan fáradságos jövedelemszerzésre és különösen háborúban való részvételre, a magas General Commadóhoz a legalázatosabb kéréssel fordulok: a legkegyesebb akaratból megítélt nyugdíjamat a múlt októbertől kezdődően és a jövőben kegyeskedjenek, minél hamarabb szíveskedjenek adni. Amikor előrelátásból/látatlanban 2200 forint konvenciópénzem kivettem, pusztán a kegyesen kiszámított/kimért nyugdíjamból kellett élnem, ama szokásom ellenére, a napi sütségtől hajtva, némi hitelt kellett felvennem. Ami viszont a mostani szorongatott időben csak kijelenteni, de nem elérni lehet az borzasztó mentsvár/menedék. Már ismét szorult helyzetben vagyok, mindezzel együtt abban a reményben, hogy kegyes jóakarátú nyugdíjam az újévig visszamenően kézbe vehetem, és így nem szokás a szószegés, nem hoznak engem zavarba. A küldönc fizetése, és más napi fenntartásra elengedhetetlen kiadása képtelen vagyok, és ha nem kapom meg a segítséget ebben a nehéz télben a hidegtől vagy éhségtől halok meg.

Maros Vásárhely, 1848. december 30-án,

Bolyai János császári-királyi nyugdíjas mérnök kapitány (Johann von Bolyai m.p. k. k. Ingénieurs Hauptmann in Pension l.s.)”

Kérem a tisztelt Olvasókat, hogy ne lepődjenek meg az első olvasatra zavaros, hosszú mondatokon. Ez volt Bolyai János stílusa. Halmozta a jelzőket, bonyolult, összetett, hosszú mondatokban fogalmazott. A mellékelt kérvényt valószínű, hogy letisztázta és úgy küldte el, ezért maradt meg ez a piszkozat a kéziratok között.

Végezetül visszatérve Dózsa Györgyről írt gondolatához: Isten súlytolása alatt értsük Isten sújtását, csapását. Egy kicsit úgy is értelmezhetjük, mivel Dózsa paraszthada is pusztított, gyilkolt és megszegte Isten törvényeit, így elkerülhetetlen volt, hogy maga Dózsa is hasonló módon fogja végezni. Bolyai János Dózsa Györgyről írt néhány soros gondolata nem befejezett és nem kinyilatkoztatott igazság, csak egy érzelmi felindulásból írt kérdőjel. A mai korhoz is intő jel: nagy felelősség a hatalom!⁶

In Oláh-Gál Róbert: *A Bolyaiak a mindennapok sodrában. Érdekességek a két Bolyairól.* Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2016, 84–92.

---

⁶ Népújság, SzV., 2014. augusztus 14.

